

Öğretmenin Akademik ve Yurttaşlık Özgürlüğü*

JOHN S. BRUBACHER

Çev :: Sabri BÜYÜKDÜVECİ**

Öğretmenin, öğretmen olduğu kadar aynı zamanda bir yurttaş olduğu unutulmamalıdır. O da, diğer yurttaşlar gibi sigara veya içki içmek, dans etmek, siyasal bir partiye veya dinsel bir kuruma katılmak gibi konularda özgürce karar vermek ister. Bu konulardaki özgürlüğünü toplumun değer yargılarına uygun bir biçimde kullandığı müddetçe hiçbir sorun çıkmaz. Ancak toplumun kalıp yargılarından ve normlarından uzaklaştığında, yurttaşlık özgürlüğünün, akademik özgürlüğüne oranla daha fazla eleştirilme olasılığı söz konusudur.

Öğretmenin okul dışındaki davranışlarıyla da öğretim etkinliğini sürdürmesi, toplumun yaptırımlarına haklılık kazandırmaktadır. Öğretim programlarının, toplumun isteklerini dikkate alması ve bu konuda toplumun söz hakkına sahip olması, öğretmenin, yurttaşlık özgürlüklerini kullanırken bu yaptırımlara uymasını zorunlu kılmaktadır. Bu özveride bulunmak öğretmen için güç görülüyorsa şurası hatırlanmalıdır ki toplumdaki yüksek mevkiler, hakları olduğu kadar sorumlulukları da beraberinde taşır. Nasıl ki yargıçlığa yükselen bir avukatın ihtilafli konularda kararını etkileyebilecek olasılıklardan uzak kalması, yanlılıktan uzaklaşmasını gerektiriyorsa, öğretmen olma durumunda olan herhangi bir erkek veya kadın da, toplumun kendisini atamayacağı arzulan bir mevkiiin erdemlerini kabullenmekten onur duyması gerekir. Bunu kabullenmeye istekli değilse, o zaman ayrılmalı ve başka bir yerde veya başka bir meslekte kendine iş aramalıdır.

Pekçok öğretmenler kadar meslekten olmayan kişiler de, toplumun öğretmenin özel yaşamını denetim altına almasını onaylamaktadırlar. Öğretmen olmak; bireyi şu veya bu şekilde engelle

* John S. Brubacher, «Civil Liberty of The Teacher», Modern Philosophies of Education, McGraw Hill Book Company, New York, 1962, ss. 216-220.

** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi

mez, kanısındadırlar. Bir öğretmen, yurttaş olmanın gerektirdiği görevlere tam anlamıyla katılmazsa ve bu yaşantıları öğrencileri için elverişli hale getirmese nasıl iyi yurttaş yetiştirebilir? sorusunu ortaya atmaktadırlar. Onlara göre bu soru, cevabını da içermektedir; diğer yurttaşların tabi olmadıkları kısıtlamalar, öğretmenler için de söz konusu olmamalı ve yurttaş olarak öğretmen halkın içinde daha iyi bir kesimi oluşturmalıdır.

Öğretmenin bağlılık yemini konusunda da özellikle bu nokta üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Diğer yurttaşların yapmak durumunda olmadıkları devlete bağlılık yeminine öğretmenlerin de mecbur tutulmamaları için hiçbir neden görmemektedirler. Öğretmenlerin de devletin diğer memurları gibi yemin etmelerinin gerektiği söylendiğinde buna, onların bu anlamda memur olmadıkları şeklinde itiraz etmektedirler. Şurası da, muhakkak ki öğretmenlerin bir bütün olarak, sadakatsizliğe hassas oldukları da gerçeğe aykırıdır. Ancak, statüko'nun sürekliliği tehlikeye düştüğünde bu kesin yasaların genelde yalnızca özgür araştırma ve tartışmayı güvence altına alması değil aynı zamanda kendilerine ilişkin düzenlemeler üzerinde de düşünceleri gerekmektedir. Dahası, çoğulcu bir devlet, öğretmenin görevlerini üstlenirken toplumun bir temsilcisi olarak hareket ettiğinden, öğretmenin yükümlülüğü, mevcut devleti değişime karşı korumaktan çok topluma hizmet etmektir.

Öğretmenlerin hem resmi hem de sivil yaşamlarında bağımsız davranışlarını sağlamak için birtakım yönetsel yollar uygulama alanı bulmuştur. Bunlar arasında başta gelenleri; iş güvencesi yasaları, okulların yönetiminde öğretmenlere daha geniş katılım olanakları tanımaya ilişkin düzenlemeler, daha kuvvetli mesleki örgütler, ucuz alışveriş olanakları ve öğretmenlerin daha iyi yetiştirilmesi. Bu uygulamalar, mesleki yetersizlikleriyle ilgili olmayan nedenlerden dolayı onların meslekten atılmalarını önlemeye yöneliktir. Ancak, bu tür düzenlemelerin görünüşte belirli bir bağımsızlık havası yaratması söz konusuysa da, maalesef okulda eleştirel tutumu uyandıracak bir sonuç her zaman ortaya çıkmamaktadır. Belki de bunun nedeni, toplumdan gelecek bir tepkiye karşı öğretmenlerin gerçek savunma güçlerinden kuşku duymalarıdır. Belki de bu güvenlik ortamının bazen özgürlük pahasına elde edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Uzun vadede yapılması gereken de herhalde toplum düşüncesinin, akademik ve yurttaşlık özgürlüğünün yüksek önemine uyarlanması, bu konuda eğitilmesidir.

Bununla beraber bırakınız toplum düşüncesini, öğretmenler de her zaman akademik özgürlükle, yurttaşlık özgürlüğü arasındaki

ayrımı açık bir biçimde yapamamaktadırlar. Sık sık yurttaşlık özgürlüklerini toplumu yaralayacak bir biçimde kullandıklarında ve bunun bir sonucu olarak toplum onların görevlerinden alınmasını talep ettiğinde bunu, akademik özgürlüklerine bir saldırı olarak nitelemektedirler. Kendi uzmanlık alanı veya kürsüsü dışında konuşan bir Kimya Profesörü bu konu için iyi bir örnektir. Sosyalizm hakkındaki görüşlerini söylerken bunu gerçekten bir Profesör olarak değil bir yurttaş olarak yapmaktadır. Bu konuda, bu alanla ilgili olmayan diğer kişilerden daha yetkin değildir. Bu nedenle bekleyebileceği biricik güvence akademik özgürlüğünün güvencesi değil, yurttaşlık özgürlüğünün güvencesidir.

Akademik özgürlüğün sağladığı güvence ile yurttaşlık özgürlüklerinin sağladığı güvence arasında ne fark vardır? Bir yurttaş olarak Profesör, şiddeti tahrik edecek veya toplumsal değerleri sarsacak nitelikte olmamak koşuluyla, cezalandırılma korkusu olmaksızın istediği görüşü belirtme hakkına sahiptir. Ancak, söylediklerinin sonucu olarak itibarını yitirmesi yurttaşlık özgürlüklerinin kullanılmasının beraberinde taşıdığı risklerden biridir. Diğer yandan, bir yetkili olarak, kendi uzmanlık alanı içerisinde konuştuğunda Profesör için cezalandırılma tehlikesi söz konusu değildir. Oysa, bir yurttaş yurttaşlık özgürlüklerini geçerli olmayan bir biçimde kullandığında uğrıyacağı ekonomik kayıplara karşı korunmamaktadır, fakat aynı şey Profesör için söz konusu değildir, niçin? çünkü o, yaşamını çalışma alanına adanmıştır ve bu konuda yetkindir. Söyledikleri, herhangi bir yurttaşın söylediklerinden çok daha doğru olmak durumundadır. Araştırmalarını sürdürebilmesi için ekonomik bakımdan güvence altına alınması, toplumun güvenliği ve gelecekteki toplumsal gelişim bakımlarından zorunludur. Belki de, görevlerini daha etkili bir biçimde yapması için bir yurttaşın da ekonomik kayba karşı buna benzer bir dokunulmazlığa sahip olması gerekmektedir, ancak günümüzde toplum henüz bu ahlaki (ethical) düzeye ulaşmamıştır. Gerçekte, bir Profesör de bu değerli ayrıcalığı sürdürmede güçlüklerle karşılaşmaktadır.

Oğretmen, ister akademik özgürlüğüne, isterse yurttaşlık özgürlüğüne güvensin eninde sonunda şu soru gündeme gelecektir; güveni istismar edip etmediğine kim karar verecektir? Bazıları bu konuda, meslekten olmayan kişilerin, okullar kurulunun (board of education) karar vermesi gerektiğini düşünmektedirler. Çoğu kez de böyle olmaktadır. Ote yandan, öğretmenin özgürlük ayrıcalığı onun üstün bilgisine dayandırıldığında, meslekten olmayan kişilerin öğretmenin yetkisini aşip aşmadığı yahut da güveni istismar edip et-

mediğini belirlemesi kuşku olabilir. Gerçekte bu konuda mesleğin içinde aynı görüşler paylaşılmaktadır, şöyle ki jüri'nin en azından bir kısmını veya tamamını meslekten kişilerin oluşturması gerektiği konusunda ısrar etmektedirler.

Bu durumda bir iki nokta gündeme gelmektedir. Özgürlüğe karşı hatta düşman olan bir öğretmene akademik özgürlüğü veya yurttaşlık özgürlüğü vermek ahlaki midir? Bir kişi düşünün ki, içinde eğitimin yürütüldüğü siyasal bir çerçeve olarak demokrasi'yi kabul etmiyor ve elinde olsa, bağımsız düşünceyi ve yargılamayı (judgement) önce kendisi önleyecek. Böyle bir kişi, siyasal çerçeveyi eleştirerek topluma saldırırsa yurttaşlık ve akademik özgürlüğün koruyucu ağı ile kuşatılacak mı? Görülen o ki sistemin öngördüğü kurallara, ilkelere bağlı kaldıkça sistemin içten muhalifini korumak gerekli. Kitleyi kendi görüş açısına göre eğitirken kurallardan sapmadıkça bir tehlike söz konusu değil. Toplumun kendini koruması da diğer görüşlerin yer almadığı, dışlandığı hiçbir görüşün öğretilmesi koşulu ile güvence altına alınmalı. Bu görüşlerden biri şiddetle yol açacak görünse bile, görünürde açık bir şiddet tehlikesi olmadıkça, özgürlük üzerinde ısrarla durmak gerekli görülmektedir.

Ancak, bir Profesör bağlı olduğu dinsel bir mezhebin veya siyasal bir partinin görüşü doğrultusunda öğretimini sürdürürse ne olacak? kendi bireysel inançlarını içtenlikle ve bağımsız olarak parti veya mezhep disiplinine bağlarsa, bu durum nedeniyle onu eleştirmek için bir neden görülmemektedir. Ote yandan, içten olmayaarak öğretimini inanmadığı şey doğrultusunda sürdürürse o zaman akademik topluluğu aldatma tehlikesi söz konusudur. Gerçekten özgür bir kişi olmaması nedeniyle akademik özgürlüğün ayrıcalıklarını hak etmesi güçtür. Böyle bir partiye veya mezhebe bağlı olan fakat üyeliğini yasaları kendisine siper ederek gizleyen Profesör'ün durumu nedir? Böyle bir gizlilik, yasal bir soruşturma komisyonu önünde gizlenebilir ancak Profesör'ün meslektaşları veya öğrencileri önünde asla. Komisyonun, kendisi suçlu kılacak, açıklamayı yapma hakkı yok iken üniversite camiası Profesör'ün düşüncesini oluşturan veya öğretimini belirleyen etkenleri bilme hakkına sahiptir. Gizlilik, yurttaşlık özgürlüklerinin tadını çıkarmak için gerekli olabilirken, akademik özgürlükle bağdaşmamaktadır.

Kuşkusuz öğretmen, güç kullanarak demokrasiyi yıkmak gibi kestirme bir yolu uygulamaya sokma düşüncesini taşıyorsa, tehlike muhakkak daha kötü gelişmektedir. Uygun bir zaman gelinceye kadar yurttaşlık veya akademik özgürlük örtüsünün kıvrımlarında içtensizlikle gizleniyorsa o zaman, onu bu ayrıcalıkların güvencesi altına almamak hiçbir ahlaki itiraz almaz görünmektedir.